

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

“Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına
Sürelî Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı

Aralık 2021

Atf/Citation: Alan, Selami; Kartallıoğlu, Nurettin (2021). “Sırâtümüstakîm/Sebîlürreşâd Dergisinde Mehmet Akif'in Eğitim ve Dil Eğitimi Üzerine Görüşleri”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Sürelî Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 222-235.

Selami ALAN* Nurettin KARTALLIOĞLU**

Sırâtümüstakîm/Sebîlürreşâd Dergisinde Mehmet Akif'in Eğitim ve Dil Eğitimi Üzerine Görüşleri***

In the Journal Sırâtümüstakîm/Sebîlürreşâd Mehmet Akif's Views on Education and Language Education

ÖZ

Mehmet Akif, varlık ve yaşamını devleti ve milletine vakfeden mümtaz şahsiyetlerden biridir. Siyasî, sosyal ve kültürel değişim ve dönüşümün maddî ve manevî açıdan yediden yetmişe herkes tarafından en derinden hissedildiği bir devirde, toplumu doğruya sevk etmek için hitabı, kalemi ve icraatlarıyla kılavuzluk yapmaya çalışmıştır. Meclis kürsüsünden camii minberine, manzum hikâyeden tercüme, makale ve denemeye kadar eline geçen her tür ortam ve vasıtayla halka seslenmiş ve neticede halkın sesi olmuştur. Mehmet Akif'in halka ulaşmak için kullandığı vasıtalarından biri, yayın hayatına 1908 yılında *Sırâtümüstakîm* ismiyle başlayıp 183. sayıdan itibaren ise *Sebîlürreşâd* adıyla devam eden dergi olmuştur. Akif; Eşref Edip Fergan ile Ebulula Mardin tarafından çıkarılmaya başlanan bu derginin başyazarlığını yapmış ve bilhassa Anadolu insanına moral ve motivasyon kazandırmayı hedefleyen yazılarıyla Kurtuluş Savaşı'na büyük katkı sağlamıştır. Öte yandan sadece Milli Mücadele'ye yönelik yazılarla yetinmemiş, hayalini kurduğu medeniyetin ve görmek istediği insan modelinin niteliklerini anlatan yazılar da kaleme almıştır. Dolayısıyla bu dergi, kapatıldığı 1925 yılına kadar çıkan 641 sayısıyla Mehmet Akif'in fikir dünyasından parça parça izler taşıyan bir belge hüviyeti kazanmıştır. Yapılan bu çalışmada ise Mehmet Akif'in dergideki “Hasbihâl”, “Eski Hâtra” ve “Eski Hâtralar” gibi başlıklı yazıları incelenerek bu büyük mütefekkirin eğitim ve dil eğitimi üzerindeki düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, *Sırâtümüstakîm*, *Sebîlürreşâd*, Eğitim, Dil Eğitimi.

ABSTRACT

Mehmet Akif is one of the distinguished personalities who devoted his existence and life to his state and nation. At a time when political, social and cultural change and transformation was felt most deeply by everyone, from seven to seventy, in material and spiritual terms, he tried to guide the society with his speeches, writings and actions in order to guide the society. From the pulpit of the parliament to the pulpit of the mosque, from verse stories to translations, articles and essays, he spoke to the public and eventually became the voice of the people. One of the means Mehmet Akif used to reach the public was the journal, which started its publication life in 1908 with the name *Sırâtümüstakîm* and continued under the name of *Sebîlürreşâd*

*Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
selami.alan@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7388-0430

** Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, kartallioğlu_n@ibu.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-3464-8716

*** Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 24.10.2021 Kabul Tarihi: 03.12.2021 Yayın Tarihi: 30.12.2021

DOI: 10.31465/eeder.1014011 (Bu çalışma; 30 Eylül 2021 tarihinde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Dil ve Edebiyat Topluluğu tarafından düzenlenen Kabulünün 100. Yılında İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan “Mehmet Akif’le Eğitim ve Dil Üzerine ‘Hasbihâl’” başlıklı bildirinin genişletilmiş hâlidir.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

from the 184th issue. Akif; He was the editor-in-chief of this magazine, which was started to be published by Eşref Edip Fergan and Ebulula Mardin, and made a great contribution to the War of Independence, especially with his articles aimed at giving morale and motivation to the Anatolian people. On the other hand, he did not content himself with the articles about the National Struggle, but also wrote articles describing the qualities of the civilization he dreamed of and the human model he wanted to see. Therefore, this magazine has gained the identity of a work that bears traces of Mehmet Akif's world of ideas, piece by piece, with 641 issues, which were published until 1925, when it was closed. In this research, Mehmet Akif's articles titled "Hasbihâl", "Old Remembrance" and "Old Remembrances" were examined and it was tried to determine the thoughts of this great thinker on education and language education.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, *Sırâtülmüstakîm*, *Sebîlürreşâd*, Education, Language Education.

GİRİŞ

Mehmet Akif Ersoy, altmış üç yıllık ömründe hem son demlerini yaşayan bir devletin yıkılış acılarına hem de yeni bir devletin kuruluş sancularına şahitlik etmiş biridir. Öte yandan babasını kaybetmenin getirdiği maddi sıkıntılar nedeniyle fakir bir semtte on beş yaşından itibaren yoksulları ve yoksulluğu tanımış gerek aile fertlerinin gerekse diğer insanların dertleriyle dertlenmeyi kendine vazife edinmiştir. Zira yaşamı boyunca bireysel menfaati için değil ailesi, milleti ve ülkesi için, hatta birçok zaman öncelikle milleti ve ülkesi için çalışmış, çabalamıştır. Dönem insanını gözlemlemiş, cemiyetin içinde bulunduğu bunalımları belirlemiş ve bu sıkıntılardan kurtulmak için neler yapılması hususundaki görüş ve tekliflerini bazen bizzat anlatarak bazen de kaleme aldığı eserlerle topluma aktarmaya uğraşmıştır.

Mehmet Akif'in sesini topluma duyurmak için kullandığı vasıtalarından biri, yayın hayatına 1908 yılında *Sırâtülmüstakîm* ismiyle başlayıp 183. sayıdan itibaren ise *Sebîlürreşâd* adıyla devam eden dergi olmuştur. 1908-1925 yılları arasında Trablusgarp, I ve II. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi beş büyük savaşın yaşandığı zorlu bir döneme denk gelen bu dergilerde sadece vatan müdafaası konuları ele alınmamıştır. Tefsir, hadis, fıkıh, edebiyat, tarih, felsefe, talim/terbiye, sosyal meseleler, siyaset, matbuat, güncel hadiseler ve İslam toplumlarının hayatları gibi birçok konuda bilgi ve görüş paylaşılmıştır. Hatta "bu dergiler o dönem için hayret edilecek derecede geniş bir muhabir ağı ile dünyanın çeşitli yerlerinden Müslümanların durumu, kültürü ve dertleri konusunda halkı bilgilendirmiştir" (Pak, 1995: 26). Derginin ikinci sayısından itibaren yoğun bir şekilde Mısır, İran, Çin, Afganistan, Hindistan, Cezayir, Rusya gibi Osmanlı sınırları dışında kalan ülkelerdeki Müslümanların durumları üzerinde durulmuştur (Hüküm, 2021: 57). Aynı şekilde dergi Kırım'dan Kazan'a, Balkanlardan Hindistan'a, Afrika ve Arap topraklarına kadar bütün İslam âlemine dağıtılarak diğer ülkelerdeki Müslümanların İstanbul'dan haberdar olmaları sağlanmıştır (Çiftçigüzeli, 2009: 508). Böylelikle dergide bir taraftan toplumun dinî, ahlakî ve edebî açıdan eğitimi esas alınırken diğer taraftan Müslümanların dünya çapında sosyal ve siyasî bakımından örgütlenmesini hedefleyen bir tutum sergilenmiştir.

İki isim altında toplamda 641 sayılı büyük bir koleksiyona ulaşan dergide "Mehmet Âkif, *Sırât-ı Müstakîm*'in ilk sayısından *Sebîlür-Reşâd*'ın son sayısına kadar şiir, yazı ve tercümeleriyle bilfiil katkıda bulunmuştur" (Günaydın, 2008: 258). Onun dergiye bu kadar ehemmiyet vermesinde, basılan dergilerin hem Anadolu'ya hem de İslâm dünyasının en uzak kesimlerine kadar ulaşmasının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü bildiği doğruları yaymak ve halkı uyandırmak gayesiyle hareket eden Akif için bu dergi büyük bir fırsat olmuştur. Dolayısıyla dönem itibarıyla geniş kitlelere ulaşmada kullanılacak en etkili vasıtalarından biri olan bu dergiyi kullanarak gerek Anadolu halkını vatanı müdafaa hususunda teşvik etmiş gerekse

ulaşabildiği bütün Müslümanları bilinçlendirmeye ve harekete geçirmeye çalışmıştır. Nitekim kaleme aldığı yazıların Rusya'daki Müslümanlar üzerinde etkili olması sebebiyle Rus idaresinin korkuya kapılarak bir müddet derginin Rusya'ya girişini zorlaştırması, Mehmet Akif'in bu konuda hedefine ulaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.¹

Sıratı müstakîm/Sebîlürreşâd dergisinin dünya çapında tanınır olmasında Mehmet Akif'in tesiri büyüktür. Saygın kişiliği sayesinde dönemin önemli isimlerinin dergi etrafında toplanmasını ve gerektiğinde dergiye sahip çıkılmasını sağlar (Özçelik, 2021: 24). Öte yandan ilk sayıdan itibaren kaleme aldığı yazı ve şiirleriyle derginin belkemiğini oluşturur. Şiirlerini *Safahat* adıyla kitaplaştırmadan önce "Safahât-ı Hayattan" üst başlığıyla bu dergilerde yayımlar. Darülfünundaki derslerinde de işlediği edebiyat teorisi gibi edebî konulardaki düşüncelerini "Musâhebe-i Edebiye" veya "Edebiyat Bahisleri" üst başlıklarıyla okura sunar. Sâdî, Abdürreşid İbrahim, Halim Sabit, Said Halim Paşa, İsmail Hakkı Bey ve Mustafa Sabri Efendi gibi yazarların eserleri üzerine tanıtım, eleştiri ve değerlendirme yazıları yazar. Muhammed Abduh, Cemâleddin Afganî, Ferid Vecdi, Abdülaziz Çaviş, Said Halim Paşa gibi çağdaşı olan bazı reformist İslam düşünürlerinin eserlerinin tercümelerini tefrika eder. "Mev'ize" başlıklı nasihat yazılarını, hâl tercümelerini, sosyal konulardaki makalelerini, camilerde verdiği hutbeleri, kendisine gönderilen bazı mektup, telgraf ve teşekkürleri yine bu dergide yayımlar (Günaydın, 2008: 258-261). Bu yönüyle *Sıratı müstakîm/Sebîlürreşâd* dergisi Mehmet Akif'in ismiyle özdeşleşir. Mevzubahis yazılar arasında bu araştırmaya konu edilen bölüm ise büyük mütefekkirin "Hasbihâl", "Eski Hâtıra" ve "Eski Hâtıralar" gibi başlıklarla yayımlanan yazıların eğitim ve dil eğitimi üzerine olan kısımlarıdır.

MEHMET AKİF'İN EĞİTİM ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Mehmet Akif Ersoy, toplumun ve devletin içinde bulunduğu şartlar itibarıyla kaleme aldığı yazı ve şiirlerde muhataplarını eğitmeyi, terbiye etmeyi ve onlara bir şahsiyet kazandırmayı hedefler. Ancak eğitimi nesillerin sistemli çalışmaları sayesinde problemlerin üstesinden gelinebileceğinin farkındadır. Başka bir ifadeyle; "yığılan sorunların çözülebilmesi, bilimde ve teknolojiye gereken atılımların sağlanabilmesi, ülke insanlarının işsizlikten, yokluk ve sefaletten kurtulabilmeleri için sonuç getirecek, çözüm üretecek bir eğitim" (Taşdelen, 2008: 151) programının uygulanması gerektiği görüşündedir. Bu nedenle toplumun ve özellikle çocukların eğitimini çok önemser. Dolayısıyla *Sıratı müstakîm/Sebîlürreşâd* dergisindeki köşe yazılarında da eğitimin önemi üzerinde durur. Örneğin *Sıratı müstakîm* dergisinin 16 Haziran 1910/8 Cemâziyelâhir 1328 tarihli sayısındaki "Hasbihâl" başlıklı yazısında çocukların eğitimine değinir.

¹ Mehmet Akif'in ismi, *Sırat-ı Müstakîm* dergisinde yayımladığı yazı ve şiirlerinden dolayı özellikle Çarlık Rusya'sındaki Müslümanlar arasında olmak üzere bütün İslam âleminde büyük bir hızla yayılır. Rus idaresinin engelleme girişimlerine rağmen, Mehmet Akif ile Rusya'daki Müslüman yazarlar arasında sıkı bir bağ kurulur. Öyle ki muharrirler, yazarlar ve âlimler İstanbul'a geldiklerinde Mehmet Akif'le görüşmeden ülkelerine dönmezler:

"Abdürreşid İbrahim, Yusuf Akçora, İsmail Gaspiralı, Ayaz İshaki gibi muharrirler de bu vesileyle Rusya'daki Müslümanlarla ilgili yazı ve makalelerini *Sıratı müstakîm*'e göndererek, neşrettiriyorlardı. Bunlardan bir başkası da Ağaoğlu Ahmet Bey'dir.

Ağaoğlu Ahmet Bey hatıralarında şöyle diyor:

"İstanbul matbuatı Azerbaycan Efkârı üzerinde büyük tesirler göstermeye başladı. Bu meyanda *Sıratı müstakîm* gazetesi, Türkiye ile hariçteki Müslümanlar arasında rabitalar ve münasebetler tesisi hakkındaki yazılarıyla, ciddi ve ehemmiyetli neşriyatıyla dikkatimizi celbetti. Bilahara, İstanbul'a geldiğim zaman, *Sıratı müstakîm*'i neşredenlerle, Mehmed Akif'le görüştüm. Tanıştım. Ve hayli zaman birlikte çalıştık. Yusuf Akçora da vardı. Biz siyasi makaleler yazıyorduk. Mehmet Akif biraz haşin olmakla beraber, çok doğru dürüst bir adamdı ve kudretli bir şairdi." (Çiftçigüzeli, 2009: 508).

“Bizim adam olabilmemiz için çocuklarımızı okutmaktan, îcâb-ı asra göre terbiye etmekten başka çâre olamayacağını anlamayan ya hiç yoktur, ya pek azdır.” (Mehmet Âkif, 2015a: 265) cümlesiyle başladığı bu yazıda, milletin istikbalinin yeni yetişen neslin ancak modern bilgilerle donatılmasına bağlı olduğunu anlatır. Sadece kendi bildikleri kadarını çocuklarına aktarmayı yeterli bulan ebeveynleri, geleceği katletmekle suçlar. Hz. Ali'nin; “Ciğer-pârelerinize yalnız kendi terbiyenizi giydirmeye çalışmayınız. İyice hatırımızda olsun ki onlar sizin yaşamakta olduğunuz zamandan başka bir zaman için yaratılmışlardır.” (Mehmet Âkif, 2015a: 265) sözünü hatırlatarak modern çağa uygun bir eğitim anlayışının gerekliliğini vurgular. Bu noktada üzerinde durduğu husus ise verilen bilgilerin çocukların seviyelerine uygun olması gerektiğidir. Oysa eğitim kurumlarında öğrencilerin uzun yıllar anlayamayacakları, faydasız malumatları ezberlemek zorunda bırakıldıklarını belirtir. Söylediklerine kanıt olarak da okurlarından kendi tahsil günlerini hatırlamalarını ister. Zira sekiz yaşında ezberlediği birçok ibareyi ancak otuz sene anlayabildiğini ve on beş yaşlarında iken okuduklarını anlayabilmesine ise ömrünün yetmeyeceğini ifade eder. Eğitim kurumlarındaki bu yoğun bilgi aktarma neticesinde çocukların dimağlarının, “hazmedemeyeceği kadar kuvvetli yemeklerle harap edilen mide gibi”, asıl işlevini yapamaz bir hâle getirildiğini söyler.

Metni sohbet üslubuyla kaleme alan Mehmet Akif, yazının devamında konuyu ders kitaplarına getirir. Yazarları tarafından küçük çocuklar için hazırlandığı ifade edilen bu kitapları, kendisinin bile anlamakta zorluk çektiğini belirtir. Öğretmenlerin anlatmakta, öğrencilerin de anlamakta güçlük çekeceği bu kitaplar için, “Yetişmiş adamların okuyacağı siyâsî bendleri Çağatayca yazacaklarına yetişecek çocukların heceleyeceği risâlecikleri Türkçe yazsalar a!” (Mehmet Âkif, 2015a: 265) diyerek hem tepki gösterir hem de bir çözüm önerisi sunar. Dediklerinin doğruluğundan şüphe eden okurları ise çocukların her gün okula götürüp getirdikleri kitapları bir kere gözden geçirmeye ve çocuklara okudukları şeylerden ne anladıklarına dair sorular sormaya davet eder.

Mehmet Akif, müfredatın ve ders kitaplarının düzeltilmesi hususundaki asıl sorumluluğu Maârif Nezâreti'ne yükler ve bu kitapların hazırlanmasında izlenecek usulle ilgili öneride bulunur. Ders kitaplarının öğrencilerin seviyelerine uygun ve en güzel şekilde yazılabilmesi için bir müsabaka açılmasını ister. Fakat bu müsabakada; “Maârif Nezâreti hesap, yahud meselâ ilm-i hâl, kırâât... kitabı yazdırmak istiyor bunu en güzel yazana şu kadar para verdikten başka eserini bil-umum mekteplere kabul edecek...” (Mehmet Âkif, 2015a: 265) tarzında bir şart konulmaması gerektiğini belirtir. Çünkü bu genel şart dahilinde ders kitabı hazırlamanın aylar, hatta yıllar alacağı ve yazılan eserlerden de sadece biri seçileceği için emeklerinin boşa gitme riskini göze alıp müsabakaya katılacak gerçek liyakat sahibi kişi sayısının çok az olacağını söyler. Bu nedenle dönemin Maarif Vekili Emrullah Efendi'ye ders kitabı yazımı kapsamında yapılacak müsabakalar için şöyle bir yöntem izlenmesini teklif eder:

“O halde ne yapmalı?... Evet, Maârif Nezâreti bil-farz ibtidâî mektepleri için kırâât kitabı yazdırmak istiyor. Bir mevzu intihâb ederek müsâbakaya koymalı, demeli ki: Şu mevzuu yedi sekiz yaşındaki çocukların anlayacağı tarzda kim en güzel yazabilirse ona şu kadar para mukâbilinde şöyle bir kırâât kitabı yazdıracağız. Hesap için hendese için hülâsa bütün fenler için aynı usûle mürâcaat etmeli. Yani müsabakaya girmek isteyen zevât ufak bir imtihân neticesinde bu işin kendilerine tevdi' olunup olunmayacağını anlayacak olurlarsa elbette bir tecrübe-i tâli'den geri durmazlar” (Mehmet Âkif, 2015a: 265).

Mehmet Akif, ders kitapları mevzuunu 20 Ekim 1910/16 Şevval 1328 tarihli yazısında tekrar gündeme getirir. “Yeni Bir Mektep Kitabı” başlıklı bu yazıda, daha evvel birkaç kere bahsettiği bu konuda yetersiz de olsa olumlu gelişmeler görüldüğünü iletir. Elifbaların hayli ıslah edildiğini, az sayıda olsa bile bazı hesap kitapları ile okuma kitaplarının basıldığını bildirir ve bu çalışmalarını yapanlara teşekkür eder. Buna karşılık; “Askerimizi yeni silahlarla donatmak ne ise çocuklarımızın eline zamana göre yazılmış kitaplar vermek de aynıyle odur.” (Mehmet Âkif, 2015b: 103) diyerek konunun ehemmiyetine dikkat çeker ve mevcut çalışmaların henüz yeterli olmadığını hatırlatır. Her babanın evladını kendi okutacak kadar vakte ya da özel hoca tutacak kadar paraya sahip olmadığını, Maârif Nezâreti’nin de bütün öğretmenleri birkaç sene zarfında yeni eğitim yöntemleri geliştirmeye muktedir hâle getiremeyeceğini belirtir. Çözümü ise yine “İktidârı, hamiyeti olanlar hem mektep çocukları için kitaplar yazmalı; hem de o kitaplardaki mebahisi çocuklara nasıl öğretmek lâzım geleceğini gösterir eserler, yani hoca kitapları meydana getirmelidir.” (Mehmet Âkif, 2015b: 103) sözleriyle uygun ders kitapları hazırlanmasında bulur. Yazının devamında, bu temennisinin gerçeğe dönüştüğünü ve Halim Sabit Efendi’nin yedi, sekiz yaşındaki çocukların kolaylıkla anlayacağı, muallimlerin de konu işlerken anlatmakta zorlanmayacağı tarzda yeni bir ders kitabı hazırladığını müjdelir.

Mehmet Akif’in eğitim mevzuunda okurlarına ve öğrencilere bir müjdesi de öğretmen hususunda olur. *Sırâtı müstakîm* dergisindeki 19 Kasım 1908/24 Şevval 1326 tarihli ve “Dârü’l-Fünun Talebesine Mühim Bir Tebşir” başlıklı yazısında, Arap Edebiyatı muallimi Ali Fehmi Efendi’den bahseder. Maarif Nezâreti’nde yapılan düzenlemeler neticesinde Dârü’l-Fünun’a birçok kıymetli muallimin tayin edildiğini haber verir. Bu muallimlerin çoğunun öteden beri tanınan kişiler olduğunu ve bu sebeple de sadece Ali Fehmi Efendi’yi tanıtacağını belirtir. Beş altı yıl evvel bir vesile ile görüştüğü ve tanıştığı bu zatın, Hersek’in eski müftüsü olduğunu söyler. Kendisinin de Arapçayla biraz meşguliyetinin olması hasebiyle tanışma sırasında sözün dönüp dolaşp edebiyat ve tarihe geldiğini; hangi şairden bir beyit okuduysa Ali Fehmi Efendi’nin bu beyitlerin altındaki ve üstündeki beyitleri tamamladığını, hatta konuyla münasebeti olan başka şairlerin şiirlerini de sıkıntısız okuduğunu ifade eder. Ayrıca ömrü boyunca Arapçanın inceliklerine, devirlerine, kurallarına ve ediplerine bu kadar hâkim olan başka birini görmediğini söyler. Yazının devamında, Ali Fehmi Efendi’nin özellikle İslam tarihini çok iyi bildiğini ve eski zamanlarda yaşanmış olayları bizzat görmüş gibi bütün canlılığıyla aktardığını dile getirir. Bu zatın kaleme aldığı eserden de bahsettikten sonra, yazısını; “Hocanızı sıkı tutunuz. Dersinden hakkıyla istifâde ediniz. Ne kadar müşkiliniz varsa sormaktan hiç çekinmeyiniz. Doğrusu Ma’ârif Nezâreti her fedâkârlığı göze alırdıydı da Mısır’dan bir adam getirdeydi, Hazret’in yerini ya tutardı ya tutamazdı. Nezâreti intihâbındaki isâbetden, sizi de muvaffakiyetinizden dolayı tebrik ederim muhterem kardeşlerim.” (Mehmet Âkif, 2012: 199) diye öğrencilere hitaben öğütlerle bitirir.

Öğrencilere kendisinden istifade etmeleri için tavsiye edilen Ali Fehmi Efendi; alanına hâkim, donanımlı, bilgileri harmanlayıp gerekli sözlü gerekse yazılı şekilde aktarmayı bilen, ufacık bir hatayı bile düzeltebilmek için defalarca kütüphane kütüphane dolaşacak kadar işini önemseyen ve mesleğinin erbabı biridir. Dolayısıyla bu niteliklerle onun, Mehmet Akif’in hayalindeki ideal öğretmen profilini yansıttığı söylenebilir. Fakat Mehmet Akif’in bahsettiği bu nitelikler, bireysel boyutta kalmaktadır. Bütün muallimleri kapsayacak kurumsal bir seviyeye ulaşmamaktadır. Mehmet Akif bu durumu, eğitimde sosyal birliktelik ve kurumsal bir disiplin

oluşturulamamasına bağlar. Onun konuyla ilgili fikrini *Sırâtülmüstakîm* dergisinin 6 Ekim 1910/2 Şevval tarihli 109. sayısındaki “Eski Hatıralar” başlıklı yazısını noktalarken dile getirdiği; “Bakıyorum, ayrı ayrı pek iyi adamlarız. Bizi medeniyette dünyalar kadar geride bırakan milletlerin efrâdında bizdeki büyüklükler yok. Sonra bakıyorum bir yere gelince bir hey’-et-i ictimâiyye teşkil edemiyoruz. Çünkü o terbiyeden mahrûmuz. İşte bizim muhtaç olduğumuz terbiye asıl bu ikinci terbiye olacak.” (Mehmet Âkif, 2015b: 72) cümlelerinde görmek mümkündür.

Birlikte hareket edilemediği müddetçe eğitimde eski sistemi değiştirmek veya yenilikleri uygulamaya geçirmek oldukça zordur. Çünkü birliktelik olmadığı sürece yapılan çalışmaların belirli isimlerle veya dar bir çevreyle sınırlı kalmaktadır. Bunun yanı sıra eğitimde yenilik yapmak isteyenlere engeller çıkaran kişiler de vardır. Bunları aşarak icraatta bulunmak ise imkânsız gibidir. Mehmet Akif bu hususu, *Sırâtülmüstakîm* dergisinin 21 Nisan 1910/11 Rebiülâhir 328 tarihli 85. sayısında kaleme aldığı “Eski Hâtıra” başlıklı yazısında Emrullâh Efendi’nin yaşadıklarıyla örneklendirir. Emrullâh Efendi’nin dil üzerine *İkdam* gazetesinde “Muhîtü’l-Maârif” başlığı altında imzasız şekilde yayımladığı mühim makalelerle dikkatleri üzerine çektiğini söyler. Öyle ki “derin bir vukûf ile yürütülen o mütâlaalar”la “memleketin bütün okur yazar takımını” hayran bıraktığı gibi Ispartalı Hakkı ile kendisini de “alıklştır”dığını belirtir. Çünkü Ispartalı Hakkı’yla dil mevzuunda yaptıkları tartışmalar neticesinde vardıkları mütalaalarla kendilerini birer “lisan ulemâsı” gibi görürlerken Emrullâh Efendi’nin “felsefe-i lisânın” ne olduğunu izah eden “azametli” yazılarıyla karşılaşınca kendi hiçliklerinin farkına varırlar. Yazıların Emrullâh Efendi’ye ait olduğunu öğrenince onunla tanışmak isterler. Ortak tanıdıkların referansıyla Emrullâh Efendi’nin evine kabul edilen Mehmet Akif, onun ilmine bir kez daha hayran olmanın yanı sıra gençlik için beslediği ümitleri, hayalleri de öğrenir. Karşılaştığı zorluklara rağmen yılmadığına, ümitsizliğe düşmediğine birkaç kez şahit olur. Seneler sonra bir gün, Emrullâh Efendi’nin Konya’da açılacak Hukuk Mektebi’nin müdüriyetine atandığını öğrenir. Onun; “Avn-i Hak’la orada bir lem’a-i ma’rifet uyandırabilsek” sözünü alıntılıyıp hayalini kurduğu eğitim ortamını oluşturabilecek olmanın mutluluk ve heyecanı içinde olduğunu aktarır. Fakat bir hafta sonra hâlâ İstanbul’da gördüğü Emrullâh Efendi’ye; “Ne oldu? Gitmediniz mi?” diye sorunca; “– Gittim de geldim! Habîsler bırakmadılar ki! Ne kadar da şevkim var idi! Husûsiyle hükûmetin, memleketin ileri gelenleri beni pek güzel kabul etmişlerdi. Büyük büyük işler göreceğimize âdetâ yakîn hâsıl eylemiş idim... Ne yapalım, el-hükmü-lillah! Biraz daha bekleriz...” (Mehmet Âkif, 2015a: 119) cevabını aldığını belirtir. Onunla tekrar karşılaşması ise bu olaydan yaklaşık bir buçuk sene sonra, II. Meşrutiyet’in ilanının ertesi günü olur. Birçok olumsuzluğa karşı yıllarca metanetini muhafaza etmiş Emrullâh Efendi’nin ilk kez metanetini kaybettiğini ve aşırı sevinçten dolayı geçirdiği sinir krizi neticesinde arkadaşlarının ona yatıştırıcı vermeye çalıştıklarını görür.

Mehmet Akif yazının devamında, o günlerde Maârif Nezâreti’ne yapılan haksız saldırılar sebebiyle bu acı hatıranın gözünde canlandığını, bunun ise unutmak istediği ümitsizliklerinin, cesaretsizliklerinin gönlünde tekrar ayaklanmasına sebep olduğunu söyler. Maârif Vekili olan Emrullâh Efendi’nin bütün ömrünü memleketi ve eğitim kurumlarını geliştirip ilerletmeye çabalayarak geçirmesine rağmen halihazırdaki eğitim müesseselerini tahrip etmekle suçlanmasının doğru olmadığını ifade eder. Zaten “her ma’nâsıyla büyük adamın yok denecek kadar ender” bulunduğu bir devirde yaşadıklarını belirtir. Dolayısıyla doğruluğu veya yanlışlığı

teyit edilmeyen söylentilere kanıp hislerle hareket edilerek bu ender kişilerin de kstrlmesinin sonuçlarına dikkat çeker. Gazetelerde çıkan asılsız haberlere itimat edilerek Emrullāh Efendi gibi kendisinden büyük hizmetler beklenen nitelikli insanların sabırsızlığa kurban edilmemesini ister.

DİL EĞİTİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Dil, günümüzde olduğu gibi geçmiŐte de üzerine en çok düŐünülen ve konuŐulan mevzulardan biridir. Çünkü dil, sadece basit bir iletişim aracı değildir. Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle; "duygu ve düŐünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak, aralarında «duygu ve düŐünce birliği» olan bir cemiyet, yani «millet» haline getir[en]" (1983: 45) büyük bir güçtür. Sıradan bir topluluğun, ortak değerleri olan bir millet hāline dönüŐmesini sağlayan ve bu birlikteliği nesiller boyu canlı tutan temel unsurlardandır. Kısa bir ifadeyle dil, toplumun aynasıdır. Toplumun yaşam tarzını, değerlerini, atalarıyla kurduğu bağları, diğer medeniyetlerle iliŐkisini dil üzerinden okumak mümkündür. Zira dil, bir topluma özgü niteliklerin en ince teferruatına kadar gözlenip denetlenebildiği benzer bir ortam oluşturur. Dolayısıyla sosyal hayattaki en küçük deđerŐim ve gelişmeler dahi gerek bireyin gerekse toplumun dilinde hemen fark edilir. Dil, günlük yaŐamın içinde yer alan canlı yapısı nedeniyle deđerŐkendir. Fakat bir milletin geçmiŐle gelecek arasındaki bağı koruyabilmesi için gerekli olan Şey, engellenemeyecek bu deđerŐimin mümkün olduğunca yavaş ve doğal Şekilde gerçekleŐmesidir.

Mehmet Akif, kültür ve medeniyeti muhafazanın dili korumaktan geçtiğinin farkındadır. Fakat onun muhafazakarlığı taassup Őeklinde değildir. Ayrıca sahip olduğu bu farkındalığı, kaleme aldığı birçok yazısıyla halkta da oluŐurmaya uđraŐır. Mesela *Safahat*'taki dördüncü kitap *Fātih Kürsüsünde* bölümünde yer alan "İki ArkadaŐ Fātih Yolunda" başlıklı manzumede, birçok sosyal konu içerisinde dil konusuna da değinir. Fatih Camiinde verilecek vaazı dinlemek ve öğle namazını kılmak için birlikte sohbet ederek yürüyen iki arkadaŐtan biri, Ziya Gökalp tarafından "psikoloji" ve "ideal" kelimelerine karşılık olarak türetilen ve o günün moda kavramları olan "hālet-i ruhiye" ve "mefkre" söylemlerinden hoŐlanmadıđını söyler. Onu taassupla suçlayan arkadaŐı, artık bu eski zihniyetin deđerŐmesi gerektiğini ve "Lisāna hiç yenilik sokmayın!" demenin ancak bir "Cinnet" hāli olduğunu belirtir. Mutaassıp olmakla suçlanan kişi ise taassup etmediğini, fakat yapılacak yeniliklerin işin gerçek uzmanları tarafından ve gerçek ihtiyaçlara binaen yapılması gerektiğini söyler. Asıl problem olarak ise Fransızcadaki "mantalite" kelimesine mukabil kullanılan "zihniyyet" kavramından örnekle, kendimize has fikirler üretmeyip Batı'daki fikirlere karşılık yeni kavramlar oluŐurtmak zorunda kalmayı gösterir. DüŐünce üretmeyip sadece kavramlara karşılık bulmakla ilerleme sağlanamayacağını Şöyle dile getirir:

"Tasarrafātını aynen alırsak İngiliz'in,
Fransız'ın, ne olur hāli, sonra, Őivemizin?
Lisānın olmalıdır bir vakār-ı millisi,
O olmadıkça müyesser değer teālisi" (Ersoy, 2014: 190).

Kavram taklitiliğini tenkit eden Mehmet Akif, taklitçi yaşam tarzlarına ve taklitçi ocuk eğitimine de karşı çıkar. *Sıratmstakm* dergisinin 19 Mayıs 1910/10 Cemāziyelevvel 328 tarihli sayısındaki "Eski Hātıralar" başlıklı yazısında, bir vapur yolculuğunda karşılaştığı iki Türk çocuğuyla ilgili anısını anlatarak bu konuyu ele alır. Vapurun alt kamarasında otururken biri sekiz

dokuz diğeri on on iki yaşlarında iki çocuk görür. “Tepelerindeki kasketten parmaklarındaki sivri tırnağa varıncaya kadar her şeyleri mükemmel” (Mehmet Âkif, 2015a: 191) giyim tarzları ve gayet düzgün Fransızca konuşmaları sebebiyle bu çocukları Fransız zanneder. Biraz sonra mürebbiyelerinin onlara Türk isimleriyle seslendiğini duyunca yanıldığını anlar. Gördüğü bu iki çocuktan hareketle eskiden yaşadığı benzer bir olayı yad eden Mehmet Akif yazının devamında; “Siz çocuklarınızın kafasına bir şapka geçirmekle akvâm-ı medeniyye sırasına girdik zannediyorsunuz. Lâkin bu pek bâtil bir zandır. İçi peri masallarıyla, umacı hikâyeleriyle harâb olan bir kafa dışına kasket geçirmekle ma'mûr olamaz!” (Mehmet Âkif, 2015a: 191) cümleleriyle konu hakkındaki düşüncelerini ortaya koyar.

Terakkinin kılık kıyafet taklidiyle değil de ciddi bir eğitimle gerçekleşeceğini defalarca dile getiren Mehmet Akif'in bu kapsamda kaleme aldığı yazılardan biri, *Sırâtımüstakîm* dergisinin 7 Temmuz 1910/29 Cemaziyelâhir 328 tarihli sayısındaki “Hasbihâl” başlıklı yazısıdır. Mehmet Akif, bu yazısında mekteplerde öğrencilere verilecek dil derslerinin öneminden bahseder. Türkçede Arapça ve Farsça kökenli birçok kelime bulunmasından hareketle, bu derslerin öğretiminde izlenen yöntemleri değerlendirir. Çocukluk yıllarında aldığı dil eğitimiyle mevcut zamanı karşılaştırır. Hocasının onlara, hiçbir şey anlamadıkları Arapça ibareleri tekrarlata tekrarlata ezberlettiğini ve bu sebeple Arapçadan fena hâlde yıldıklarını söyler. Nitekim bu yöntemle bir dilin kurallarının öğrenilemeyeceğini ve o dille yazılmış bir kitabı yahut gazeteyi okuyup anlamadıktan sonra dilin öğrenilmiş sayılamayacağını belirtir. Mekteplerde dillerle ilgili kuramlara çok fazla zaman ayrıldığını, uygulamaya fazla ehemmiyet verilmediğini vurgular. Çözüm olarak ise Farsça dersleri için de geçerli olabilecek şöyle bir öneride bulunur:

“Fikr-i âcizâneme kalırsa mekteplerde okutulacak sarf ve nahv-i Arabî yüz sayfayı geçmemeli, en esâşlı kavâid öğretilmelidir. Alt tarafı yalnız tatbikât olmalıdır. İkişer kelimeli cümlelerden başlanılarak ibâreler bulunmalı yahud tertîb edilmeli. Bunların elfâzı üzerinde kavâid-i sarfiyye tatbik olunduktan sonra tahlîl-i nahvîler yaptırılmalı, tercüme ettirilmeli. Gide gide bu cümleler büyütülmeli. İş hafif ibâreli şiirlere kadar vardırılmalı. Çocuklar için Arapça yazılmış bir hikmet-i mensûreyi yahud bir şi'r-i ahlâkîyi anlamak ne büyük zevktir! Çocuk bir kere bu zevkten nasîb almaya başladı mı, artık onun âtisi emîndir. Çünkü Türkçe okuyacağı âsâr kendisine bir taraftan nâ-mütenâhî Arabî kelimeler öğreteceği için sermâyesi ale'd-devam artacak; sizin için hafif hafif hikâyeler tercüme ettirmek imkânı bile hâsıl olacaktır” (Mehmet Âkif, 2015a: 304).

Mehmet Akif, *Sırâtımüstakîm* dergisinin 21 Temmuz 1910/14 Recebülferd 328 tarihli sayısındaki “Hasbihâl” başlıklı yazısında ise mekteplerde uygulanan Fransızca öğretimindeki doğru ve yanlışları değerlendirir. Tıpkı Türkçe, Arapça ve Farsça öğretiminde olduğu gibi Fransızcanın da yanlış yöntemlerle öğretilmeye çalışıldığını belirtir. Bu nedenle de rüşdiye mekteplerinin ikinci senesinden başlayıp idâdî ve âlî mekteplerde de ders görmelerine rağmen Türk çocuklarının Fransızca'yı iyi bir şekilde öğrenemediklerini söyler. Bu öğrencilerin, Fransızca fiil yapıları ve cümle bilgisi gibi gramer kitabındaki bütün kuralları Fransız çocuklardan bile daha iyi ezberlediklerini fakat ne Fransızca yapılan sıradan ve basit bir konuşmayı anlayabildiklerini ne de iki cümleyi bir araya getirerek meramlarını anlatabildiklerini belirtir. Tartışılması gereken asıl meseleyi ise dil öğretimde uygulanan yöntemin ötesinde, “bu lisânın mekteplerin hepsinde

okutulup okutulmamasında”² (Mehmet Âkif, 2015a: 337) görür ve yine konuyla ilgili tespit ve önerilerini şöyle dile getirir:

“İyi bilmeliyiz ki şimdiye kadar tutulan tarzda Fransızca öğrenilmez; yine iyi bilmeliyiz ki pek yeni bir tarzda lisân tadrîsi görüldüğü kadar kolay olamaz. Tadrîsâtta biraz ıslahât icrâsıyla çocuklara eskisinden daha fazla istifâde ettirmek mümkün ise de acaba bu da sarf edilecek emeklerle, heder edilecek zamanlarla mütenâsib olabilecek midir?

Bundan sonra inşaallah memleketimizde herkes okuyup yazmak ihtiyâcını anlayacak; herkes bunun için çalışacaktır. Fakat lisânlarını sâir milletler gibi öyle kolayca öğrenemeyen, zaten birçok sıkıntılara hedef olan Türkleri bir de Fransızca ile uğraştırmak pek fazla olmaz mı?

Öyle ya! Bunların hepsi tahsîl-i âlîyi ikmâl edecek, hepsi birer şu’be-i fende ihtisâsta çalışacak, yahud hepsi cihân-ı medeniyet ile münâsebât-ı siyâsiyyede, münâsebât-ı ticâriyyede bulunacak değil ki daha nâfi’ şeyleri öğrenmek için sarf edeceği zamanın bir mühim kısmını da Fransızca öğrenmeye ayırsın.

Maârif-i ibtidâiyeyi, hattâ fûn-ı i’âdâiyeyi okuyan bir çocuk asla Fransızca ile meşgûl edilmemeli, bu lisana ayırılacak sâatler diğer derslere bırakılmalıdır. Sonra tahsîl-i i’âdâiyi de bitiren efendiler ittihâz edecekleri mesleğe bakarlar: Lisân öğrenmek mecbûriyetinde iseler bittabi’ çalışıp öğrenirler.

Denecek ki: İ’âdâî tahsîlini ikmâl edenlerin kısm-ı a’zamı sonradan ecnebî bir lisân öğrenmek ihtiyâcını hissedeceklerdir. Binâenaleyh bunlara mektebde iken gösterilen Fransızca kifâyetiz olsa bile faydasız değildir, bilakis âti için pek müfiddir.

Evet, şu iddiâ doğru gibi görünüyorsa de iyi düşünülürse anlaşılır ki vâkıa mutâbık değildir. Haftada bir, iki, üç sâat okutmak şartıyla talebeye bu lisândan bil-farz beş yahud altı senede vereceğiniz sermaye –altı ay demeyelim– bir senede birkaç kat fazlasıyla verilebilir. Demek bizim mekteplerde çocuklarımıza okuttuğumuz fakat hiçbir işe yaramamak şartıyla senelerce, ömürlerce okuttuğumuz Fransızca diğer derslerden ayrılır da müstakillen tadrîs edilirse bir senede, hem her şeye yarayabilmek üzere, okutulabilecekmiş.

Hele bu nâkis tahsîlin diğer derslere açtığı rahneyi derpîş edecek olursanız büsbütün aleyhine dönersiniz.

Maârif Nezâreti mekteplerden Fransızcayı kaldırır, bunun için en yeni usûlde okutulmak üzere ayrıca sınıflar açarsa hem lisân adam akıllı öğretilmiş, hem de zaten bir çok sûretlerle heder olup giden zamanlarımız tasarruf edilmiş olur.

Ricâ ederim maksadımız yanlış anlaşılmasın. Biz Fransızca’nın ne herkes için lâzım olduğuna, ne de hiç kimse için lâzım olmadığına kâni’ değiliz. Bu lisâna ihtiyâcı olanlar hakkıyla okutulsun; olmayanlar beyhûde yere uğraştırılmasın, kendilerine daha nâfi’ şeylere çalıştırılmasın, demek istiyoruz” (Mehmet Âkif, 2015a: 338).

Alıntılanan metnin sonunda da belirttiği üzere Mehmet Akif, mekteplerdeki Fransızca öğretimine karşı değildir. Fakat bütün öğrencilerin bu dili öğrenmek zorunda bırakılmasına karşıdır. Çünkü toplumdaki birçok kişinin henüz okuma yazma ihtiyacını bile tam olarak kavrayamadığını ve kendi dilini bile kolayca öğrenemediğini düşünmektedir. Zaten okuyan

² Mehmet Akif, bu konuyu birkaç hafta önce *Strâtmüstakîm* dergisinin 7 Temmuz 1910/29 Cemâziyelâhir 328 tarihli sayısındaki “Hasbihâl” başlıklı yazısında; “Fransızca mekteplerimizin hepsinde mutlaka okutulmalı mıdır? Yoksa bazısında mı tadrîs edilmelidir? Bu ciheti başka gün düşünürüz.” cümleleriyle gündeme getirir. Dolayısıyla burada alıntı yapılan yazı, daha önce dile getirilen bu sorulara cevap mahiyetindedir.

herkesin siyasette, uluslararası ilişkilerde veya ticaretle uzmanlaşamayacağını; bu yönüyle de birçoğunun yabancı bir dil öğrenmeyi ihtiyaç olarak hissetmeyeceğini belirtir. Bu bağlamda öğrencilerin ilgi alanlarına göre yetiştirilmelerini ve mekteplerde Fransızca öğrenimi için harcanacak zamanın diğer derslere harcanmasını teklif eder. Bütün öğrencilere beş altı yıl boyunca haftada birkaç saat Fransızca öğretmek yerine, uzmanlaşmayı arzuladığı alan itibariyle dil öğrenmeye gerçekten ihtiyaç hisseden öğrencilere bir yıl yoğunlaştırılmış eğitim verilerek dil öğretiminin daha iyi bir şekilde gerçekleştirilebileceğini savunur. Ayrıca Mehmet Akif, öğrencilere Fransızcanın ya da herhangi bir yabancı dilin öğretilmesini sadece bir dil öğretimi olarak görmez. Dil öğretimi sırasında gerçekleşen kültür aktarımına dikkatleri çeker ve Batı'nın modern eğitimini vereceğimiz derken yeni nesilleri kaybetme ihtimaline vurgu yapar. Batılı devletlerin Osmanlı gençlerinin gelişmesi hususunda iyi niyetli ve samimi olmadıklarını, dolayısıyla eğitim için bu memleketlere giden bu gençlerin yeni bilimsel gelişme ve teknikleri öğrenmekten ziyade ancak kendi medeniyet ve kültürlerine yabancılaştırıldığını belirtir. Bu durumu *Sebîlürreşâd* dergisinin 16 Ocak 1913/8 Safer 1331 tarihli sayısındaki "Hasbihâl" başlıklı yazısında, Ramazan mollalarıyla ilgili bir misalle açıklar.

Misale göre; Ramazan ayında imamlık yapmak üzere bir köye gelen molla, ay boyunca akşamları teravîh kıldırıp, gündüzleri vaaz ederek kendi üzerine düşen vazifeyi yerine getirmiş. Lakin bayram gelince emeklerinin karşılığını alamamış, hatta heybesini de çaldırılmış. Hem çalışmasının maddî karşılığını vermeyen hem de heybesini çalan bu köylülere kızan molla, bu yaptıklarının onların yanına kâr kalmadığını, çünkü Kadir Gecesinde teravîh kıldırırken bilerek bir ayeti yanlış okuduğunu söylemiş. Köylülere hep birlikte: "Hoca düşündüğün şeye bak! Sen bize âyeti yanlış okudunsa, biz de namaza abdestsiz durduk!" cevabını vermiş (Mehmet Âkif, 2017: 333). Mehmet Akif, mollanın köylülerle yaşadığı bu olayı, Osmanlı uleması ile Fransızların durumuna benzetir. Osmanlı ulemasının, Fransızların dost olmayıp Müslüman düşmanı olduklarını daha yeni anladıklarını ve "Artık mekteplerimizden Fransızca'yı nefyetmeliyiz; artık Paris'deki talebelerimizi geri almalıyız. Böyle yaparsak intikamımızı almış, herifleri kahretmiş oluruz" (Mehmet Âkif, 2017: 333) demeye başladıklarını aktarır. Onların bu taze farkındalığını ise mollanın köylüler karşısındaki zavallılığın benzetir ve Fransızların; "Yaptığınız işe bakınız! Biz lisanımızla sizin hayrınıza değil, mahvınıza çalıştık; memleketimize gönderdiğiniz gençlerinize ise hiç bir şey öğretmedik! Evet, fesini, heybesini bırakan pek çok oldu. Lâkin buradan işe yarar bir meta' götürebilen hiç denecek kadar az!" (Mehmet Âkif, 2017: 333-334) diye karşılık vermeleri ihtimalinde Osmanlı ulemasının ne diyebileceklerini merak ettiğini yazar. Bir taraftan durumun ciddiyetinin farkına daha yeni varan Osmanlı ulemasını eleştirirken diğer taraftan yıllarca hayranlık duygusuyla hareket etmenin; mantıklı ve gerçekçi düşünmemenin neticelerini gösterir. Böylece eğitimde öğrencilere kazandırılması gereken millî bilince ve özellikle eğitim için yurtdışına giden öğrencilerde bu bilinç oluşturulmadığı takdirde karşılaşılabilecek sonuçlara vurgu yapar.

Mehmet Akif'in dil eğitimi konusunda eleştirdiği hususlardan biri de dili tasfiye etme söylemleriyle dildeki kelimelerin değiştirilmesidir. *Sırâtümüstakîm* dergisinin 9 Haziran 1910/1 Cemâziyelâhir 328 tarihli sayısındaki "Hasbihâl" başlıklı yazısında, bu konuda asırlar boyunca hep ifrat ve tefritle hareket edildiğini söyler. Dili sadeleştirme hususunda farklı görüşleri savunan grupların, dile katkı sağlamaktan ziyade halkın zihnini daha da karıştırdığını belirtir. Dil üzerine yapılan bu girişimleri *İkdam* gazetesinde o günlerde yayımlanan bazı makalelerle örneklendirir.

Öyle ki bazı makalelerde kullanılan “Türkçe” kelimeleri anlamak için Arapça karşılıklarına müracaat edildiğini ifade eder. “Meclis yerine ‘kurultay’ meb’ûs yerine ‘yalvaç’, a’yân yerine ‘aksakal’, hâl yerine ‘idemük’, cân yerine bilmem ne! Kelimeler böyle. Şiveyi nakle ise imkân yok.” (Mehmet Âkif, 2015a: 240) diyerek kullanılan kelimeleri eleştirir. Aslında bu makaleleri yazarın maksadının; “Osmanlılar’ın lisân-ı resmîsi olan Türkçe’yi bütün dünyadaki Türkler’in anlayabileceği bir hâle getirmek” (Mehmet Âkif, 2015a: 241) olduğunu tahmin ettiğini fakat takip edilen yöntemin yanlış olduğunu belirtir. Başka bir lisandan alındıkları bile hatırlanmayacak kadar halkın diline yerleşmiş kelime ve kavramların sadeleştirme iddiasıyla değiştirilmesine karşı çıkar. Halbuki kendisi de dilin sadeleştirilmesi gerektiğine inanır, hatta bunun farz olduğunu söyler. Gazetelerdeki gündelik basit haberlerin bile çok ağır bir dille yazılmasından muzdariptir. Yazıların halk tarafından bir dua gibi algılandığını ve “Mehmed Bey’in bu gece evine hırsız girmiş, sekiz halı çalmış” demek yerine “Mehmed Bey’in hânesine leylen fürce-yâb-ı duhûl olan sârik sekiz adet kâlîçe-i girân-behâ sirkat etmiştir” (Mehmet Âkif, 2015a: 241) demenin âdetâ maskaralık olduğunu ifade eder. Fakat burada yapılan yanlış bertaraf etmek isterken artık hiç kullanılmayan eski Türkçe kelimelere yönelerek asırlar içinde oluşmuş bir dili birkaç yıl gibi kısa bir sürede değiştirmeye çalışmayı da yanlış bulur. Dolayısıyla Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan halkın yüzyıllar önce unuttuğu eski Türkçe kelimeleri kullanarak dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Türklerle iletişim kurma çabalarının sonuçsuz kalacağına inanır. Çünkü bu tarzda yazılanları Osmanlı halkı dahi anlamazken diğer memleketlerde yaşayan Türklerin anlamasının asla mümkün olmadığını düşünür.

SONUÇ

Mehmet Akif, hayatını bir mütefekkir ve münevver sorumluluğuyla geçirmiş; bulduğu her fırsat ve yöntemle halkı uyarmaya ve uyandırmaya gayret etmiş biridir. Bu yönüyle inandığı ve yaşamında bizzat tatbik ettiği hakikatleri topluma ulaştırabilmek için edebiyat ve matbuatı bir araç olarak kullanmıştır. Onun başvurduğu vasıtalar arasında öne çıkan ise 1908 yılında *Sırâtülmüstakîm* ismiyle başlayıp 183. sayıdan itibaren *Sebîlürreşâd* adıyla devam eden dergi olmuştur. Mehmet Akif, iki isim altında toplamda 641 sayılı büyük bir koleksiyona ulaşan bu derginin ilk sayısından son sayısına kadar aktif olarak değişik tür ve konuda birçok yazı/şiir yayımlamıştır. Tefsirden felsefeye, İstanbul’dan Hindistan’a, güncel hadiselerden siyasî tarihe kadar değişik mevzu ve coğrafyalara uzanan bu yazılar arasında eğitim ve dille ilgili olanlara da yer vermiştir. “Hasbihâl”, “Eski Hâtıra”, “Yeni Bir Mektep Kitabı” veya “Dârü’l-Fünun Talebesine Mühim Bir Tebşir” gibi başlıklar altında sohbet üslubuyla kaleme aldığı bu yazılarda eğitim ve dil eğitimiyle ilgili tespitlerde bulunmuş, uyarılar yapmış ve kendi tekliflerini sıralamıştır.

Sırâtülmüstakîm/Sebîlürreşâd dergisi, 1908-1925 yılları arasında yayımlanması itibarıyla daha ziyade Osmanlı Devleti dönemine denk gelmektedir. Yani Mehmet Akif yazılarında çoğunlukla, yıkılmak üzere olan bir devletteki topluma seslenmektedir. İnsanlar; siyasi kargaşanın, savaşlardaki hezimetlerin, ekonomik ve sosyal buhranların, can güvenliği ve gelecekle ilgili korku ve endişelerin derinden hissedildiği bir dönemi yaşamaktadır. Mehmet Akif, bu farkındalıkla bir taraftan halkı, devleti kurtarmak için verilecek siyasî, askerî ve ekonomik mücadeleye davet ederken bir taraftan da onlara genç nesilleri eğitmenin ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Sadece günü kurtaracak politikalara veya çarelere yönelmemiş, yıllardır biriken dertlerden kurtuluşun asıl yolunun, neticesi uzun vadede görülecek olmasına

karşın eğitimde olduğunu vurgulamıştır. Kalıcı çözümü eğitimde görmüş, kendince atılması gerektiğine inandığı adımları dile getirmiştir. Bu bağlamda medreselerdeki ders müfredatlarının güncellenerek çocukların çağın gerektirdiği modern bilgi ve yöntemlerle yetiştirilmesinin şart olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin zihinlerinin gereksiz bilgilerle doldurulmasına ve özellikle ezberci eğitim anlayışına karşı çıkmıştır. Ders kitaplarındaki anlatım ve içerik seviyesinin çocukların yaşlarına uygun şekilde ayarlanmasının önemini gündeme getirmiştir. Bu ders kitaplarının yazımıyla ilgili Maarif Nezaretinin sorumluluğu üzerine alıp yarışmalar düzenleyerek işin uzmanlarını belirlemesini ve böylelikle bu işi liyakat sahibi kişilere yaptırmasını teklif ve tavsiye etmiştir. Böylelikle eğitim kurumları ve ders kitapları arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasını önermiştir. Zira bireysel anlamda kendini yetiştirmiş birçok fikir adamına sahip olduğu hâlde hâlâ Batılı milletlerden geride olmanın, bütün toplumu yönlendirecek bir heyet kurup birlikte hareket edememekten kaynaklandığını iddia etmiştir. Öte yandan alanında donanım sahibi muallimlerden örnekler vererek hem bu öğretmenlere sahip çıkılmasını vurgularken hem de bir öğretmenin hangi niteliklere sahip olması gerektiğinin çerçevesini çizmiştir.

Mehmet Akif'in ele alınan yazılarında gerek eğitimle bağlantılı olarak gerekse kültür ve medeniyetin muhafazası bağlamında üzerinde durduğu hususlardan bir diğeri dil eğitimi konusu olmuştur. Doğru ve kaliteli bir eğitimin iyi bir dil öğretiminden geçtiğini vurgulamış ve bu yönüyle mekteplerde verilen dil derslerini değerlendirmiştir. Mevcut eğitim sisteminde dil öğretiminin gramer kurallarını ve kalıp ifadeleri ezberletmekten ileri geçmediğini, çocukların hiçbir şey anlamadan yıllarca tekrarladıkları bu derslerden yıldıklarını belirtmiştir. Bu sebeple de Arapça, Farsça veya Fransızca gibi yabancı dilleri kendilerini ifade edecek seviyede bile öğrenemediklerini ifade etmiştir. Uygulanan mevcut yöntemin yerine, sadece önemli kuralların kısa ve öz şekilde öğretilmesini ve kısa cümlelerden başlayarak uzun cümlelere geçilen pratiklere ehemmiyet verilmesini teklif etmiştir. Ayrıca henüz okuma yazmanın ne derece mühim olduğunu dahi tam anlamıyla idrak edememiş bir toplumda bütün öğrencilere Fransızca öğretmeye çalışmanın gereksiz ve boşuna bir uğraş olduğunu, zaten haftalık birkaç saatlik dersle dil öğrenilemeyeceğini, dolayısıyla bu derse harcanacak vaktin diğer derslere aktarılmasını savunmuştur. Yabancı dil öğretiminde karşılaşılan problemlere çözüm olarak ise bir yıllık yoğunlaştırılmış programlarının yapılabileceğini söylemiştir. Yine bu yabancı dillerin, uzmanlaşmak istediği alanla bağlantılı olarak yabancı dile ihtiyaç hisseden öğrencilere öğretilmesini önermiştir. Böylece genel manada bir zaman israfı yapılmamış olacağını ve dil öğretiminde daha başarılı bir sonuç elde edilebileceğini belirtmiştir.

Mehmet Akif'in yabancı dil öğretiminin belli sınıflara uygulanmasını istemesinin gerekçeleri arasında, henüz millî bilinç oluşturamamış yeni nesilleri muhafaza etme düşüncesi olduğu da söylenebilir. Çünkü dil eğitimi sadece varlık ve kavramların kelime karşılıklarını öğrenmekten ibaret değildir. Dille birlikte o medeniyetin kültürü de öğrenilir. Bu durumun farkında olan Mehmet Akif, dil öğrenen ve özellikle eğitim için yurtdışına gönderilen gençlerin bilinçlendirilmesi gerektiğine inanır. Modern eğitim kapsamında yabancı dil öğretim derken gelecek nesilleri kaybetme riskine vurgu yapar, halkı uyarır. Fakat kendi genel yaşam felsefesine uygun olarak bu konuda da mutaassıp bir tavır sergilemez. Sadece dikkatli olmayı ve itidalli davranmayı tavsiye eder. Yeni diller öğrenmenin ve zaman içerisinde toplumun lügatine yeni kelimeler girmesinin normal ve kaçınılmaz olduğunu bilmektedir. Ancak dildeki bu yenileşme ve değişimin maziyle köprüleri yıkmadan, yavaş yavaş ve doğal yollarla olmasını istemektedir.

Dolayısıyla gerek bilinçsizliğin ve hayranlığın etkisiyle dile yabancı kelimeler doldurulmasını gerekse artık yüzyıllardır halkın diline yerleşmiş yabancı kökenli kelimelerin ideolojik düşüncelerle tasfiye edilmeye çalışılmasını yanlış bulur.

Netice itibariyle, Mehmet Akif'in eğitim ve dil eğitimi hususunda yaklaşık yüz yıl önce dile getirdiği bu konuların birçoğu üzerine, dönem açısından şartlar değişmekle birlikte, bugün de tartışılmaya devam edilmektedir. Nitekim geçen yıllar içerisinde meselelerin bazılarında çözümler bulunsa da bazıları güncelliğini korumaktadır. Mesela günümüzde öğrencilerin birçoğu ilk, orta ve yüksek öğrenimleri sırasında senelerce yabancı dil dersi görmelerine rağmen hâlâ o dilde okuyup yazamamakta ya da konuşamamaktadır. Öğrencilerin edinimleri hâlâ gramer kurallarını öğrenme ve ezber ifadeler kullanma boyutunda kalmaktadır. Dolayısıyla günümüzün imkân ve ihtiyaçları o yıllara nispetle çok farklı olsa da Mehmet Akif'in tespit ve teklif ettiği hususlar dikkate alınmalıdır. Böylece ülkenin eğitim sistemini dünden bugüne değerlendirme fırsatı elde edileceği gibi, yapılacak çalışmalara bu görüş ve tecrübelerden istifadeyle katkı sağlanacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Çiftçiğüzeli, Mehmet Cemal (2009). "Mehmet Akif Sırat-ı Müstakim ve Sebilür-Reşad", *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt I, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 19-21 Kasım 2008, Burdur, s. 507- 512.
- Ersoy, Mehmed Âkif (2014). *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Günaydın, Yusuf Turan (2008). "Sırât-ı Müstakîm ve Sebilü'r-Reşâd'da Mehmed Âkif'in Rolü ve İzleri", *Hece Dergisi Mehmet Âkif Özel Sayısı*, Yıl 12, Sayı 133, s. 258-261.
- Hüküm, Muhammed (2021). "Bir İdeoloji Çekirdeği Olarak Sebilürreşad'ın Sırât-ı Müstakim Yılları", *Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad Dergisi ve Mehmet Âkif Ersoy*, ed. Ali Kurt, Kocaeli: Gölcük Belediyesi Yayınları, s. 39-62.
- Kaplan, Mehmet (1983). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mehmet Âkif (2012). *Sırâtümüstakîm*, Cilt 1, Sayı 1-26 (27 Ağustos 1908-18 Şubat 1909), ed. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mehmet Âkif (2015a). *Sırâtümüstakîm*, Cilt 4, Sayı 79-104 (10 Mart 1910-01 Eylül 1910), ed. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mehmet Âkif (2015b). *Sırâtümüstakîm*, Cilt 5, Sayı 105-130 (08 Eylül 1910-02 Mart 1911), ed. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mehmet Âkif (2017). *Sebilürreşâd*, Cilt 9, Sayı 209-234 (05 Eylül 1912-06 Mart 1913), ed. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özçelik, Tarık (2021). "Türk Basım Tarihinde Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad", *Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad Dergisi ve Mehmet Âkif Ersoy*, ed. Ali Kurt, Kocaeli: Gölcük Belediyesi Yayınları, s. 11-30.

Pak, Süleyman (1995). *Sebülürreşad ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Taşdelen, Vefa (2008). “Safahat’ın Eğitim İmaları”, *Hece Dergisi Mehmet Akîf Özel Sayısı*, Yıl 12, Sayı 133, s. 149-153.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, bu makaleye eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.